

וא. פירוש על כמה אגדות – הגר"א

אמר רבה וכו'. נראה לפרש דכל אלו המעשים שספר סדרן על פסוק [י] תהלים ק"ז, יורדי הים באניות וכו' (תהלים קס, כג) המה ראו מעשי ה' (קס, כד), כי כבר ביארנו בביאורנו על יונה (באגרא קס, א, ג) כי העולם הזה נקרא ים והגוף נקרא אניה ועל ידה הנשמה יורדת בים בעוה"ז (וזה ח"כ קלט א') ואותם שכל מעשיהם תמיד בעסקי עוה"ז נקראים יורדי הים מפני שמתבוננים בתהפוכות עוה"ז. וקראם עושי מלאכה במים רבים (קס, סוף כג) [כי] על שם שהם של צער נקראו רבים כמ"ש בביאורי המגילות¹ (כן איתא בשמו"ר פ"א, לה,

וביק"ר פ"ט, ט). המה ראו מעשי ה' ונפלאותיו במצולה (קס, סוף כד), שרואים תמיד האיך זן כל אחד ואחד לפי מעשיו מדה במדה כמדתו, וקמסדר כל מדות רעות ותשלומיהן של כל אחד ואחד, ויאמר ויעמד כו' (קס, כה²), וכן מסדר כאן רבב"ח.³

אשתעו לי נחותי ימא. הם המתבוננים בתהפוכות עוה"ז כנ"ל.

האי גלא דמטבע לספינתא. ידוע [ש]הגוף נקרא ספינה וכל הצרות שעוברים עליו נקראים גלים, כמ"ש כל משברייך וגלייך עלי עברו (תהלים מה, ח), והמה באים ממלאך המות הממית לאדם. ונקרא דמטבע לספינתא כמ"ש בפ"י על יונה (באגרא קס, א, ג), והוא היצר הרע הממית לאדם בתחלה, כמ"ש הוא יצה"ר הוא מלאך המות (כ"כ טז א' פ"ט), ויורד ומסית עולה ומקסרג יורד ונוטל נשמה (קס, פ"ט⁴).

דמתחזי כצוציתא דנורא. כמעשה דרב עמרם חסידא בפרק עשרה יוחסין, אשבעיה ליצריה דינפק מיניה נפק מיניה כעמודא דנורא (קידושין פא א' פ"ט).⁵

חיורתא ברישא. כי בתחלה כשמסית מראה לו חמשים סמני טהרה שמותר, כמ"ש כי נופת תסופנה שפתי זרה וגו' ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות (משלי ה, ז), שהוא חרבא דמלאך המות וטיפות מרה תלוין בה (פ"ז כ"א), רגליה יורדות מות (משלי ה, ט).

וכל זה גורם לנו שעבוד מלכיות והצרות,⁶ כמאמר רבי אלכסנדר בן צלותיה, רבון כל העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות (נככות יז א'), פי' כי לולא שעבוד מלכיות לא היו מניחין השאור להחמיץ, כמ"ש ויאפו את הבצק מצות כי גורשו ממצרים (שמות יב, לט, פ"ט), ולכן אפו מצה⁷ (והאריך בזה בעל שערי אורה בפ"י הגדה). ובגלות חזרו שתי אלו, שאור שבעיסה כמ"ש מלוש בצק ע"ד חמצתו (סוף ז, ז), וגם שעבוד מלכיות.

ויש לנו על זה שתי הבטחות. אחת שאף בגלות יציל אותנו מכל צרה כמ"ש ואף גם זאת בארץ אויביהם לא מאסתים וגו' (דברים טו, מד פ"ט), וכן עמו אנכי בצרה (תהלים לא, טו), והשנית שהבטיח לנו לגאלינו מן הגלות.

הבטיח לנו במצרים אהיה אשר אהיה (שמות ג, ז), אהיה עמם בשעבוד זה ואהיה עמהם בשעבוד מלכיות (נככות ט כ'). ועל השני לגאלנו מן הגלות, יש לנו משכון שנאמר כי יד על כס יה (שמות יז, טז), ואמר רז"ל שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שיגאלנו (תנחומא תלא יא).

וענין השם⁸ כמ"ש רז"ל וא"ר אלעזר בר יעקב מיום שחרב בהמ"ק די לעולמו שישתמש בשתי אותיות שנאמר כל הנשמה תהלל יה (תהלים קג, ו; פירוש יח כ'), וענין כסאו⁹ ג"כ ידוע כי גדולת הקב"ה ומלכותו עם ישראל הוא,¹⁰ וכשהן בשפלות ובגלות אין מלכותו שלימה, ולכן בים אמרו ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו, יח),¹¹ כי אין מלך בלא צבא ואין נקרא ה' צבאות עד שיגאל את צבאו וימלוך עליהם,¹² כמ"ש גואלנו ה' צבאות (ישעיהו מז, ז) ע"ש¹³ שאמר גואלם חזק ה' צבאות שמו (ישעיהו ג, לד) וכן כי [מלך] ה' צבאות (מלך) (ישעיהו כד, כג), וזהו אומרו ומחינן ליה באלוותא דחקיק עליה אהיה אשר אהיה [יה] ה' צבאות.¹⁴

א הוא בבאור הגר"א על דרך רמז לאסתר א, ד, אבל צ"ע שלא הוסיף שם כלום על המקורות במדרש המצויינים כאן. (מלשוננו משמע שחיבר ספר על כל המגילות, וכ"כ בניו בהקדמתם.)

ב שם: ויעמד רוח סערה ותרומם גליו.
ג פי' המאמרים של רבב"ח הם לפי סדר הפסוקים שם ומאמר זה שייך לפסוק הראשון.
ד צ"ע למה חזר על ענין זה ואולי צ"ל "כב"ל".

ה שם: יורד ומתעה ועולה ומרגיז נוטל רשות ונוטל נשמה. פירש"י: יורד למטה ומתעה את הבריות לחטוא ועולה למעלה ומרגיז את חמת המלך בהשטנותו נוטל ממנו רשות להרוג את החוטא וכו'.

ו תרגום: השביע את יצרו שיצא ממנו ויצא ממנו כעמוד אש.

ז שניהם ענין אחד, פי' שהשעבוד מלכיות עם צרותיו מאפשר ליצה"ר להשתלט עלינו.

ח פי' המלה "כי" בפסוק היא נתינת טעם: ע"י שגורשו ממצרים יכלו לאפות מצות, שאחרי שנסתלק מהם שעבוד המלכיות יכלו להתגבר על השאור שלא יחמיץ.

ט פי' שאין שמו שלם.

י פי' בשתי אותיות הראשונות של השם.

יא פי' שאין כסאו שלם.

יב פי' כסא היינו מלכות כי המלך יושב על כסא מלכותו, ובלי עם ישראל אינה ניכרת מלכותו ית'.

יג כי אז יצאו מהשפלות ומהגלות.

יד ע"י באהגרא משלי כז, כז, שמלכות נקראת כשהעם מקבלים את מלכם ברצון.

טו לכצ"ל "וכמו".

טז פי' חקיקת "אהיה" נגד ההבטחה שאף בגלות יציל אותנו, חקיקת "יה" נגד אין שמו שלם, וחקיקת "ה' צבאות" נגד אין כסאו שלם.

1א. פירוש על כמה אגדות - הגר"א (המשך)

"ובאיזה זכות אנחנו מצפין כל זאת מפני שכל התעוררות צריך להיות מלמטה, ואמרו אמר רשב"ג מיום שחרב בהמ"ק אין לך יום ויום שקללתו מרובה מחבירו ועל מה עלמא קיים אקדושא דסדרא ואמן יהא שמיה רבא (סוטה מט א' ע"ט), וכן מצלת אותנו לעוה"ב, כמ"ש אמר ר"ל כל העונה אמן בכל כחן פותחין לו שערי גן עדן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעי' נו, ז), אל תיקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן (שבת קיט ב'), ואמרו כל העונה אמן בעה"ז וזכה ועונה לעה"ב שנאמר אמן ואמן (ספלים מא, יד; תנחומא לו ט, א), וזהו שומר אמונים פי' שני אמונים, וזהו אומרו כאן אמן אמן סלה."*

יז כאן בא לבאר את המלים "אמן אמן" שעל האלה.

יח פי' אמן סלה הוא האמן שעונה בעוה"ב.

1ב. ליקוטי מוהר"ן

גלגא - הוא היצר הרע. דמסבב לספינתא הוא החן והחשיבות, לשון ספון וחשוב, כי היצר הרע רוצה להסביע ולהשפיל, חס ושלום, בחינת החן והחשיבות של ישראל, בחינת מלכות דקדושה. ומתחזי כי צוציתא דנורא חורתא ברישא, כי מתחלה היצר הרע מתלבש עצמו במצוות ומסעה את האדם פאלו מסיתו לעשות מצוה. וזהו בחינת צוציתא דנורא חורתא, אש לבנה; אפי' על-פי' כן מלאך מזיק הוא. ומחנין לה באלותא דחקיק עלה אהיה וכו', הינו שעקר הכניעתו של היצר הרע הוא על-ידי התורה, שהיא בלה שמותיו של הקדוש ברוך הוא. והתורה היא בחינת נ"ו, כי הלוחות ארפן נ"ו ורחפן נ"ו (בבא סו"א ד). וזהו בחינת אלותא, דהינו מקלות, דחקיק עלה אהיה וכו', הינו שמות, בחינת התורה, שהיא בחינת נ"ו. והנ"ו הוא צורת מקל, והיא בלה שמותיו של השם יתברך, הינו שהתורה הקדושה היא מכניע את היצר הרע, שרוצה לעשות את האדם משגע ממש, חס ושלום, כי בעל-עברה הוא משגע, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (סו"א ט): אין אדם עובר עברה, אלא-אם-י'ן נכנס בו רוח-שטות. וכמו שהמשגעים צריכים להבותם ולשום עליהם שמות, כמו-כן ממש התורה שעוסקין הוא בחינת מקלות ושמות, שבוה מפין ומכניעין את היצר הרע, ומגרשין מן האדם את השגעון והרוח-שטות שונכנס בו בחינת ומחנין לה באלותא דחקיק עלה שמות וכו' כנ"ל:

1ג. עץ יוסף

בגלגא האי גלגא דמסבב לספינתא כו'. ידוע שכן אדם דומה לספינה המסורפת בים. כי כל יום ויום מסף מים רבים אליו יגיע מילה"ר. ועליו יעברו לסבוב. ואמר (דהאי גלגא דמסבב לספינה. מחזיו כי ליטחא דנורא הוא הינה"ר הדולק בן אדם. כמעשה דרב עמרם חסידא בפרק עשרה יוחסין שאמר נורא ני עמרם. והוא חירותא ברישא. פי' נבן בתחלה. דלכן מורה על שלום. והינה"ר בתחלה כשמסית אומר לו בשירות לבך תלך כי שלום יהיה לך ומראה לו חמשים סימני סהרה שמוהר כמש' (משלי ה') כי נופת הסופנה שפתי זרה-גס אומר לו מה לרעסק בנסחרות לעולם הבא כי מי יודע מה עתיד להיות. ומכחיש לו בעוה"ב. ולכן אמר ומחנין ליה באלוותא דחקיק עלה אהיה אשר אהיה. על דרך מדרש רבה פרשת שמות פי'ג אמר ליה הקב"ה למשה שמי אתה מבקש לידע. לפי מעשי אני נקרא כו' וכשאתי עושה מלחמה עם הרשעים אני נקרא לבאות כו' רבי יצחק אמר א"ל הקב"ה למשה המור להם אני הוא שהייתי ואני הוא עכשיו ואני הוא לעתיד לבא לכך כתיב אהיה כו' לכן אמר (ומחנין ליה באלוותא) פי' במקל(דחקיק עליה אהיה אשר אהיה) ורמז שהוא יהיה גם בעולם הבא: יד יה. שם יה מורה על עוה"ז ועוה"ב. ומקדים היר"ד להיא שעוה"ב עיקר: ה' לבאות. מרמז שיעשה מלחמות ברשעים ואם אמר מי יאמר זאת. ואמר אמן אמן סלה. אמן בעוה"ז. אמן בעוה"ב סלה. ע"ד אל אמונה לשלם לעולם הבא לנדיק כדקתו ולרשע רע כרשעו. וזוה הענין: וניירחה. כנל - הוא הינה"ר. מאליו (ספר קיקיון דיונה).

נחותי ימא הם החכמים

היורדים לעומק תורה שבעל פה דכתיב בה [ואיוב י"א ט'] רחבה מני ים, האי גלא הוא היצר הרע, דמטבע לספינתא הוא גוף האדם, הנה בתחלה מתחפש ובא בצורת היצר הטוב שהוא אישא חורא, כי היצר הרע המחטיא במצות עשה, והוא נקרא אש אדומה, ויצר הרע המחטיא במצות לא תעשה נקרא אש שחורה, וזהו שאמר מתחזי כי ציציתא דנורא ברישא, שיהיה מדבר כמו יצר הטוב. ושוב ראיתי דהגאון מהר"י ב"ר פירש, גלא על יצר הרע, שבתחלת דבריו מדבר דברי היתר. או יוכן בס"ד, האי גלא הוא נחש הקדמוני שהטביע את הספינה חוה, והוא מטביע ומפתה בני אדם להטביעם במים הזדונים, מתחזי כי צוציתא דנורא חוורתני ברישא, רצה לומר ניצוץ טוב בראשו כי אין קליפה שאין בה ניצוץ טוב, ולכן נחש התחתון ארסו בראשו, ומחינן ליה באותיות אמת, שהם מספר כ"א פעמים אהיה, וזהו אהיה אשר אהיה:

וזוהיא כוונת חז"ל בב"ב פרק המוכר את הספינה [דף עג.] אמר רבה אשתעי נחותי ימא, האי גלא דמטביע לספינתא מתחזי כי נורא חוורתא בראשו, ומחינן ליה באלוותא דחקיק ביה אהיה אשר אהיה וכו'. והיינו כי ספינה היא אדם ונשמה בתוך הגוף. כמו שדורש הזוהר במדרש נעלם [ח"כ קצט:] על יונה שהיא נשמה, בירכתי ספינה הוא הגוף, השוטט במים עזים, ויצר הרע הוא הגל המטביע ספינה במים עזים ומצולות ים, רק כרצותו להטביע בא בתחלה בדבר יראה, וזהו בראשו נורא חוורתא, היינו אש לבן, שהוא לפתות אותו, כלומר בדבר טוב יראה ומוסר, שהוא אש לבן, מצות ה' ברה מאירת עינים ונר מצוה ותורה אור, וכך דרכו כנ"ל, וכזה יוכל לו לאדם לפתות אותו להטביע שאולה, אבל האדם החכם יבין את אלה, יתן ללבו כי דברים כאלה המה היו בעוכרינו אשר גרמו חורבן ראשון ושני, ושתי גלויות באו על ידי כך כמש"ל: וזוהיא מליצתם, ומחו ליה באלותא דחקיק ביה אהיה אשר אהיה, דהיינו אהיה עמם בגלות ראשונה ואהיה בגלות שניה, וזהו יתן ללבו, ולא ילכד בשפת חלקות שלו, ולא יהיה נטבע חיים שאולה:

11. חזת"ם סופר

11. פתח עיניי

דף ע"ג עמוד א': ומחינן ניה באלותא דחקיק עליו אהיה אשר אהיה כי נצלות חן חן סלח. הכוונה לגני עולם הזה ים סוער יכונה אשר הרצה בני אדם מתפתים עייז וסכים מאחרי ה' אלקים, יש אשר יחילשו מפדות ויש יאמרו אין עולם אלא אחד ואין אחר עכ"ל כלום, ויש יתנו ממשלה לשמים של או"ה וחס ניהנים כח להאומות אשר אנחנו שוכנים ונחונים תחתיכם, ולכן מחינן ליה באלותא פירוש צמקל ר"ת מעולם קיינו לך, דחקוק עליו אהיה אשר אהיה, נגד היאוש לומר אהיה עמם בגלות זה כידוע פירש"י, ע"כ אין להתיאש ומי שבושע לאצות יושיע להבנים, ונגד השנית להכחיש אין עולם אלא אחד, אמר י"ב כי צ"ה ה' נור עולמים, טע"ז צה' ועכ"ל ציו"ד [כמנחות כ"ט ע"ב], ונגד השלישי לומר כי שרי האומות הם המנהיגים וארץ נחנה צידם, אמר ה' נצלות כי הוא אלקי נצלות.

ואפשר לרמוז באופן זה האי גלא דמטבע לספינתא הוא היצר הרע שרוצה להטביע האדם הנמשל לאיש אשר בתוך הספינה כיונה כמ"ש הרב הנז'. ומתחזי כי נורא חוורתא ברישיה כלומר דהיצה"ר שהוא אש כמ"ש בסוף קידושין חזי דאת אשא ואנא בשרא חוורתא כלומר שהוא לבן שעושה ציווי הקב"ה כמשל שאמרו בזה הקדוש בח"ב דף קס"ג ברישיה שני' הק' הם בראשו כנודע. ואין תקנה ליצה"ר לבטלו כי אם בתורה כמ"ש בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין וז"ש ומחינן ליה באלותא הם עצים רמו לעץ החיים שהיא התורה ואמר לשון רבים אלוותא נגד תורה שבכתב ותורה שבע"פ דחקיק בה אהיה אשר אהיה וכו' כי כל התורה שמתיו של הקב"ה ודוק:

2.א. מהרש"א

יש כאן דברים בגו בענין טליחא דטרא וטעם להלכת הספינה אלו השמות דנקט וטעם לג' מאה פראי גם רחוק מעמינו שיאמר גל לחידו למטף לעלמא ותשובת גל השני פוק חזי גטרחא כו' שאין להן רתן ובחירה והנראה כלפי שאמרו שאין יצמות הן דאמר רבי עקיבא דף של ספינה מומן לי וכל גל וגל שצא עלי נענשי לו ראשי מכאן אמרו חכמים אם יצאו רשעים על אדם יענע לו ראשו ויש לעיין מאי מכאן אמרו כו' מה ענין זה לזה וביאורו שאמר הכתוב הן כל משברך וגליך עלי עבדו וגו' דימה הכתוב הארות והגלות שצאו עלינו מהרשעים לגלי הים ואמרו בלמדנו נמשלו ישראל לחול שנאמר הן והיה מספר בני ישראל וגו' ומשלו העכו"ם לים שנאמר הן הוי עמים רבים כהמות ימים והם מתייעצים על ישראל והקב"ה מחיש כחם וע"כ אמר ישעיה הן והרשעים כים ערש מה הים הגל הראשון אומר אני עולה ומצף כל העולם כולו כיון שהוא בא לחול הוא כורע לפניו ואין הגל הב' לומד מן הראשון קך פרעה נתגלגל על ישראל והפילו הקב"ה וכן עמלק וכן סיחון כו' ואין א' למד מן הראשון ולזה ע"פ דמיון זה אמר מכאן אמרו כו' דטחין לו לרשע דין גל להיות האדם נכנע מלפניו שהכנעת ראש וע"ז אמר אישחשו לי נחומי ימא שזה יורדי הים הגלות כמ"ש שהדמיון בגלות כספינה המטורפת בים והגלים עבדו עליה והיינו האי גלוא הרשע שכל דור שצא להטביע לספינה דהיינו ישראל המטורפת בגלות כספינה המטורפת בים: ואמר דמתחזי בגל' ההוא כי צוציתא כו'. הוא הראש והשר של מעלה של אותה אומה דמיונו כאש היסודי שהוא לך כמ"ש פרק הפועלים טו בעובדא דרבי חייל דאתחייא ליה מלאך כדוצא דטרא ואמר מחיין ליה כו' דאין לנו להשען כ"א על אצט שבשמים והיינו אלוחא דחקיק כו' כי זאת ההבטחה הכתובה בספר תורת משה בגל הראשון שעבר עלינו שהוא פרעה שאמר הש"י ין אהיה אשר אהיה שהבטיח לנו אהיה עמכם בצרה זו ואשר אהיה עמכם בכל צרה וי"ה הוא השם אשר עמנו בגלות כמ"ש יאן כי יד על כס י"ה שאין הכסף והשם שלם עד לפוע"צ והי' צבאות הוא השם הגואל מכל צרה כמ"ש יבן גואלט הי' צבאות שמו וגו' והזכיר שם ב' החורבנות שבי דומם ויחי בחושך בת כשדים ועתה שמעי זאת עדינה היזשבת לבטח ואמר אמן בכות האמונה שעמדה לנו בגלות ואמן ברכת אמן יש"ר כדאמרין בסוטה יגן אמאי קאי עלמא כו' ויית לנו מה הגלות וק"ל:

דן דף קכא ע"א. הן יונה ב, ד ושם תהלים מב, ח.
 ון הושע ב, א. זן ישעיהו יז, יב. חן ילקוט שמעוני נז תצ, מדרש תהלים ב.
 טן ב"מ דף פה ע"ב. ין שמות ג, יד. יאן שמות יז, טז. יבן ישעיהו מז, ד.
 יגן דף מט ע"א.

הולכים ים החכמה האלהית המה נחיותי ימא, והעיקר נלע"ד שהמה הנשמות שהיו מתגלים לו ללמדו חידושין ורוזין דאורייתא בהנהגה האלהית, או מלאכי השרת, שהם נחותי הים הנודע. והם הודיעו לו מהות כח הטומאה שמטבע לספינתא, שרוצה להטביע ח"ו את כנסת עם ד', והוא מכוון לענין כח הטומאה של אותו האיש יש"ו, שעיקר הכפירה הי' כי אף שהתחיל השי"ת לגדל את ישראל מאזם אח"כ ח"ו. ובאמת אם היה כך, הלא השי"ת יודע עתידות, והיה ח"ו כ"ז רק רע ונקמה כל הגדולה שעשה לנו, אחרי שלא נתקיים בידנו ח"ו, רק גרם לנו שנאח העמים וקנאתם, והיה לפי דעתו המובהלת רק מחוץ נראה כחסד ובאמת היה עצם הדבר לדין ונקמה. אבל כל עיקר ראיתו הוא מהנראה לעינים כי עזב אותנו השי"ת ביד עמי הארץ, אבל באמת ידענו כי עיקר התכלית וגילוי כבודו ית' יצא רק מזה אשר ישראל יתפזרו בין האומות עד יתום פשע, ותתפרסם השגחתו ית' בגלות ג"כ על עמו. וגם הגלות מוכרח כדי לכלול ג"כ ענין עוה"ז בקדושה, שלעת הגאולה יהיה העיקר הרוחניות, וכדברי חז"ל ימים אשר אין בהם חפץ — אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה (שבת קנא, ב), ע"כ כאשר רוצה שיוכלל עוה"ז ג"כ בשלמות הניח אותנו בהסתר פנים ונשמור מצוותיו בעסקי נ"ה"ז. ומשתי אלה, דהיינו השגחתו ית' בגלות על עמו והגלות דוקא תכין את הגאולה, וצירוף עוה"ז עם עוה"ב, זהו סוד יחוד שמו ית' הכולל כל המדות, ובוה מתגלה כבודו ית' איך הוא המוציא כל צבא הנמצאים, ועי"ז מתאמן שמו ית' בכל הצדדים, בין בדין בין ברחמים, בין בגשמי בין ברוחני, וגם מתברר שהמשלה לו נצחית, שכל מה שאפשר להיות מהיפוך וסתירה מצד הסט"א כבר יצא אל הפעל, ונראה איך שהכל עבדיו. ע"כ כשמתגלה זאת החכמה שוב לא אהני לרמאה ברמאותיה, ונייח.

וז"ש האי גלא דמטבע לספינתא, ובאמת הוא רצה להטביע הספינה, כי החכמה היא המים, מי הים, אבל לנו נמסר לעשות מלאכה במים רבים ע"י כלים שהם המצוות, והרוצה לבטל את המצוות המעשיות רוצה להטביע בים את כל הספינה. אבל עיקר המצוות מיוסדות על בחירת ישראל מכל האומות וזכר יצ"מ. ע"כ בא זה הגל הטמא ומתחזי כי צוציתא דנורא חיוורתא ברישיה, לומר שרק ברישא היה חיוורתא. הנהגה הנוטה ללובן החסד, אבל באמת היה אש שורף כיון שלא היתה שלמות וקדושה נצחית, כיון שנפלנו לבירא עמיקתא ונתפזרנו באומות להנתן תח"ל. אבל מחינן ליה באלוותא דחקיק עליה אהיה אשר אהיה, שהוא איך שעיקר הקדושה האלקית מתגלה מהשגחת השי"ת עלינו בגלויות, ובזה יתכלל דינא ורחמי, ותתהפך חשוכא לנהורא. י"ה, שהלא ביי"ה ד' צור עולמים' — 'עוה"ז בה"א עוה"ב ביו"ד' (מנחות כט, ב), ומצד י"ה אנו צריכים ליחד ב' עולמים, וזה א"א כ"א ע"י הגלות, ומזכיר שם מלא אח"כ, לאמר שדוקא מאהיה אשר אהיה וי"ה, דהיינו השגחתו עלינו בגלות ותכלית הגלות, שהוא ליחד שמים וארץ עוה"ז ועוה"ב, הוא סוד השם המלא. המתפאר בענפיו וכולל בכל הקדושות. ועי"ז מתגלה ממשלחו על כל צבאות מעלה ומטה, וזהו צבאות, ונודע נאמנותו בעוה"ז ועוה"ב, וזהו אמן אמן, גם נודע נצחיותו איך שלא ישתנה לעולם, ורצונו לא ישתנה ח"ו כי דברו נצב לעד לעולם, וכאשר יכוהו במטה האלקים זה, נייח זה הכוז הטמא ולא יכול להרע, רק עוד מעט ואין רשע וצדיקים יירשו ארץ (תהלים לז כט).

ג.2. מי מרום

הגאולה מצד העתיד

שם אהיה מורה שהגאולה היא מצד העתיד, «אנא זמין לאולדא, אנא זמין לאוטבא» (זוהר), ולפיכך כששאל משה «מה שמוי מה אומר אליהם», השיבו הקב"ה «כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם», היינו שהגאולה תהיה מצד העתיד בלבד.

זוהי הכוונה במימרא דרבה בר בר חנה (ב"ב ע"ג א) «אישתעו לי נחותי ימא האי גלא דמטבע לספינה מתחזי כי ציצותא דנורא חיורתא ברישא ומחינן ליה באלותא דחקיק עליה אהיה אשר אהיה יה ה' צבאות אמן אמן סלה ונייח». הספינה היא ספינת עם ישראל, בזמן שתחיל הגאולה להתנוצץ, וגם אז אפשר שתבוא בדרך העלמה, והוא גלא רוצה להטביע את הספינה בטענה שעדיין לא הגיעו לדרגא של «אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו», והציצותא דנורא היא רק חיורתא ברישא, ולכן ישנם כאלה שמתרחקים מספינה זו ואינם רוצים להכנס בתוכה וללמד לתועים בינה שישבו אל ה' ואל תורתו למען להלבין עונותיהם של ישראל, ולשם כך מחינן ליה באלותא דחקיק עליה אהיה אשר אהיה לומר שאין הגאולה מצד הזכות של עכשיו, אלא בשביל העתיד הנפלא, שכל ישראל יהיו צבאות ה', ובוה ניח הגלא.